

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
 เมื่อวันที่ ๒๗ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๔
 การพัฒนาจิตในทางศาสนา

ประเพณีการเข้าพรรษานี้ ถือเป็นกิจสำคัญสำหรับพระนับแต่ครั้งพุทธกาลมาเริ่มแรกจริง ๆ ก็ไม่มีการจำพรรษา เห็นมีความจำเป็นเกี่ยวกับการเที่ยวของพระไม่มีเวลาเวลา ทำคนอื่นให้ได้รับความเสียหายบ้างหรือมากน้อย ตามแต่พระเถระมีจำนวนมากเที่ยวไม่มีเวลาหยุดทั้งหน้าแล้งหน้าฝน เมื่อเขากราบทูลพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับเรื่องการสัญจรไปมาของพระ พระองค์จึงทรงบัญญัติให้มีการจำพรรษา การอยู่จำพรรษานั้นต้องอยู่ให้ครบไตรมาสคือ ๓ เดือน มีวันนี้เป็นวันเริ่มแรก เพราะเป็นฤดูฝนสมกับการเข้าพรรษา จะอยู่ในสถานที่ใดก็ถือเป็นขอบเขตของตน ซึ่งจะต้องจำพรรษาอยู่ที่นั่นตลอดไตรมาสคือ ๓ เดือน

อย่างวัดป่าบ้านตาดก็ถือกำแพงวัดเป็นขอบเขตที่เรียกว่าอาวาส อยู่ภายในนี้ไม่ไปแรมวันแรมคืนที่ไหน นอกจากกิจจำเป็นดังที่ท่านแสดงไว้แล้วในพระวินัย เช่น พ่อแม่เจ็บไข้ได้ป่วย หรือพระราชามหากษัตริย์ทรงนิมนต์ให้ไปในพระราชกุศลของพระองค์ วัดวาอาวาสเกิดความชำรุดทรุดโทรมไปหาไม้มาซ่อมแซม หรือสัทธิวิหาริกอันเตวาลิกเจ็บไข้ได้ป่วยไปเยี่ยมกัน หรือเกิดความกระสัน ไปเยี่ยมเพื่อให้โอวาทสั่งสอนหรือตักเตือนซึ่งกันและกัน ให้ไปได้ภายใน ๗ วันต้องกลับมา นี่พูดเพียงย่อๆ เพราะพระวินัยในหนังสือก็มีอยู่แล้ว ใครๆ ก็อ่านได้เข้าใจได้ตามนั้น จึงไม่จำเป็นต้องอธิบายไปมาก นี่เป็นประเพณีของพระเราต้องมีการจำพรรษา จะไปเร็วๆ ร่อนๆ ไม่มีการจำพรรษาอย่างนั้นไม่ได้ ผิดพระวินัย

การอยู่ในครั้งพุทธกาล ก็ถือการบำเพ็ญสมณธรรมเพื่อชำระสะสางกิเลสภายในจิตใจให้ลดน้อยลงไป จนกระทั่งถึงสิ้นสุดวิมุตติพระนิพพาน นี่เป็นกิจเป็นการอันสำคัญของพระในครั้งพุทธกาล ซึ่งถือเป็นเยี่ยงอย่างอันสำคัญมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ไม่มีงานอื่นใดที่เป็นเนื้อเป็นหนัง เป็นรากเหง้าเค้ามูล ยิ่งกว่าการประกอบความ پاکเพียรของพระเพื่อชำระกิเลสทุกประเภทให้ขาดไปจากจิตใจ งานอื่นๆ นั้นเป็นเพียงเครื่องอาศัยเล็กน้อยๆ ท่านไม่ได้ถือเป็นเรื่องสำคัญอะไรเลย กิจที่สำคัญก็คือการภาวนาอบรมจิตใจของตนในอิริยาบถต่างๆ เช่น เดินจงกรม วิธีเดินจงกรม สถานที่เดินจงกรมในวัดนี้ก็都有了 ไม่จำเป็นต้องชี้แจงอะไรมากมาย นั่งสมาธิ ภาวนา ยืน เดิน นั่ง นอน เว้นแต่หลับ

เท่านั้น มีสติรักษาจิตใจของตนเกี่ยวกับเรื่องการปรุงแต่งเรื่องอะไรต่ออะไร ไม่ให้คิดไปในทางที่เป็นโลกเป็นสงสาร ให้คิดในแง่ธรรมเช่นคำบริกรรม

สำหรับผู้ที่ฝึกหัดเบื้องต้นยังไม่มีรากฐานแห่งความสงบของใจ ท่านสอนให้มีคำบริกรรมเป็นเครื่องกำกับใจ ไม่เช่นนั้นใจหาหลักยึดไม่ได้ก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร ใจก็ไม่สงบ ท่านจึงสอนให้มีหลักยึด ให้มีที่เกาะ นี่หมายถึงเอาคำบริกรรม เราจะบริกรรมคำใดก็ตาม เช่นพุทโธ หรืออัมโม หรือสังโฆ เป็นต้น ตลอดอานาปานสติ คือลมหายใจ กำหนดลมหายใจเข้าออกๆ ให้ทำความรู้ที่อยู่เพราะลมนี้เด่น หายใจเข้าหายใจออกมีอยู่เป็นประจำ เรากำหนดลมเข้าลมออกนั้นก็ได้อีก หรือเราจะตามด้วยพุทโธ ถ้ายังไม่สนิทใจ เราจะตามด้วยคำบริกรรม เช่น พุทเข้า โธออก อย่างนี้ก็ได้อีก หรือพุทโธเข้า พุทโธออกก็ได้ แต่ต้องมีสติเป็นสำคัญกับการบริกรรมภาวนา

ใจเมื่อได้ยึดได้เกาะอยู่กับคำบริกรรม ด้วยความมีสติจดจ่อต่อเนื่องกันอยู่แล้วย่อมจะสงบลงได้ ช้าหรือเร็วไม่สำคัญ สำคัญที่ต้องสงบลงได้ไม่เป็นอื่น นอกจากว่าเราปล่อยสติส่งไปโน้นส่งไปนี่ ระลึกได้แล้วก็มาบริกรรมแล้วก็หายไปเสีย แล้วมาบริกรรมอย่างนี้จิตไม่ค่อยสงบได้ หรือไม่สงบ นี่ละสำคัญ จึงต้องได้ใช้คำบริกรรมเป็นเครื่องกำกับ จิตเมื่อจะปล่อยคำบริกรรมได้ย่อมจะทราบภายในตนเอง คือความรู้ที่เด่นชัดอยู่ในภายในตัว สติตั้งกับความรู้ที่เด่นชัดนั้นแล ท่านเรียกว่าภาวนา ยืนเดินนั่งนอนก็สติมีอยู่กับความรู้ที่เด่นชัดภายในจิตใจ ซึ่งมีรากฐานจากสมาธิมาแล้ว นี่อันหนึ่งสำหรับผู้ฝึกหัดเบื้องต้นในการภาวนา

นี่คืองานของศาสนาที่แท้จริง เรียกว่างานพัฒนาจิตใจ พัฒนาด้วยวิธีการนี้สำหรับนักบวชเรา สำหรับโลกก็มีการฝึกหัดเช่นเดียวกับทางธรรมะนี้ เป็นแต่ไม่เข้มงวดกวดขันเหมือนนักบวชเราเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม เรื่องพุทธศาสนานี้สอนให้พัฒนาจิตใจโดยตรง เพราะจิตใจเป็นรากฐานสำคัญที่จะแสดงออกในอากัปภิกิริยา ตลอดหน้าที่การงาน ความประพฤติผิดถูกดีชั่วประการต่างๆ จะต้องออกมาจากใจ ใจเมื่อได้รับการอบรมย่อมมีสติ ย่อมมีความฉลาดรอบคอบในความคิดความปรุงออกของตน คิดดีคิดชั่ว คิดผิดถูกประการใดสติมีย่อมรู้ แล้วก็ทำตามสิ่งที่เห็นว่าถูกต้องดีงาม งดเว้นสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลาย นั่นท่านเรียกว่าพัฒนาจิต

เพราะฉะนั้นการแสดงออกทางกายทางวาจาความประพฤติ ตลอดหน้าที่การงาน จึงไม่ผิดพลาดสำหรับผู้ได้รับการอบรมทางด้านจิตใจ เรียกว่าพัฒนาจิต ทางพุทธศาสนา ท่านถือเป็นเรื่องสำคัญมาก งานการอย่างอื่นจะคล้อยตามจิตที่ได้อบรมดีแล้ว จะเป็นงานที่

ถูกต้องดีงาม เช่น ทางโลกก็เป็นไปในทางที่ถูกที่ดีเป็นผลประโยชน์แก่สังคม งานธรรมะ โดยเฉพาะก็อบรมจิตใจของตนให้อยู่ในขอบเขตในเหตุในผล ไม่ให้เลื่อนๆ ลอยๆ การแสดงออกก็เหมือนกัน ทางวาทะก็มีเหตุมีผล ไม่กระทบกระเทือน อันเป็นความเสียหายจากความไม่ดีทั้งหลายซึ่งอยู่ภายในจิตใจไปเป็นความกระทบกระเทือนผู้อื่น การกระทำก็เหมือนกัน จัดเป็นกายสุจริต วาทะก็เป็นวจีสุจริต นี้ละเกิดจากการที่จิตได้รับการอบรมและพัฒนาอย่างค่อยเป็นไปไปในทางที่ถูกที่ดี นี้เรามุ่งหวังเพื่อจิตใจของเราให้ไปในทางที่ถูกที่ดี เพื่อความหลุดพ้นโดยลำดับๆ นี้ จึงต้องได้ใช้ความพยายามความระมัดระวังให้มาก เพื่อจิตจะได้อยู่ในกรอบแห่งความสงบเย็น

จิตเป็นสมาธิ จิตมีความสงบตัวไม่ตื่นรบกวนกระวนกระวายหาเรื่องราวมาเผาผลาญตนเอง หรือหาเรื่องมาก่อกวนยุแหย่ตัวเองอยู่เสมอ เพราะจิตมีสติระมัดระวังอยู่ในตัว นอกจากนั้นจิตก็สงบเย็น ความสงบเย็นของจิตนั้นแลเป็นเครื่องดูต็มของใจในวาระต่อไป ที่จะให้มีแก่ใจในการประกอบความพากความเพียร ถ้าจิตไม่มีความสงบเลย การทำความเพียรก็มักจะช้ำเกียจมักจะฝืนทำ ทำก็ทำสักแต่ว่า ไม่ใช่ทำด้วยความตั้งใจไม่ได้ทำด้วยความตั้งใจ ส่วนจิตที่มีสมาธิมีความสงบเย็นนั้นย่อมทำด้วยความสงบเย็น ทำด้วยอำนาจแห่งรสของธรรมที่เป็นพื้นฐานได้แก่สมาธินั้น อยู่กับงานของตนจริงๆ ทำก็ทำเพื่อให้สงบขึ้นไปโดยลำดับๆ

เพราะความสงบของจิตมีหลายชั้นหลายตอน สงบอย่างหยาบ อย่างกลาง อย่างละเอียดเข้าไปก็เรียกสมาธิ สงบอย่างแน่นหนา สงบตามความต้องการเรียกว่าความชำนาญ วลีการเข้าการออกของจิตนั้นคล่องตัว โดยไม่ต้องไปหาเวลาลำเวลามาจับมาทดสอบกัน เพราะจิตนั้นชำนาญตัวอยู่แล้ว นี้เรียกว่าจิตเป็นสมาธิ

คำว่าปัญญาคือการพิจารณาพิจารณา สภาวธรรมต่างๆ ซึ่งเต็มไปด้วย อนิจจัง ทุกขัง อนตตา แต่จิตเราส่วนมากมักจะไปติดข้องในรูปมีราคะตัณหาเป็นสำคัญ จึงต้องใช้ความพิจารณาเป็นยาหรือเป็นโอสถแก้กัน ความสวยงามเป็นเรื่องของกิเลสให้เกิดความผูกพัน การพิจารณาอสุภะอสุภังนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สวยงาม เป็นของปฏิกูลน่าเกลียดไม่น่าผูกพัน เป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่ายคลายความกำหนัดยินดี คลายความสำคัญว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคล เป็นเขาเป็นเรา เป็นหญิงเป็นชาย เป็นของสวยงามไปได้โดยลำดับ นี่เป็นยาแก้ นี่จึงเป็นสิ่งที่เหมาะกับนักปฏิบัติเราซึ่งมีจิตอยู่ในภุมินีเป็นจำนวนมาก ต้องได้อาศัยนี้เป็นเครื่องพิจารณาเสมอ

จากนั้นก็แยกแยะออกไปถึงความแปรสภาพของมัน นอกจากอสุภะอสุภังนี้แล้ว ตายลงไปแตกกระจายกระจายลงไปเป็นยังไง เราก็พิจารณาไปตามสภาพของมัน ส่วน ละเอียดจะเป็นไตรลักษณ์ ส่วนหยาบนี้จะเป็นอสุภะอสุภังมากกว่าในการพิจารณา เพราะฉะนั้นผู้ปฏิบัติจึงต้องใช้ในธรรมบทนี้มาก เช่นอย่างท่านแสดงไว้ว่าให้ไปเยี่ยมป่าช้า ก็คือให้ไปเห็นสภาพความเป็นจริงของคนของสัตว์ของหญิงของชาย เป็นยังไงสภาพความเป็นจริงของเขา ป่าคนเป็นกับป่าคนตายเป็นยังไง

ป่าคนเป็นเห็นแล้วรักเห็นแล้วชอบใจ ความโกรธความเกลียดก็มีขึ้นภายในจิตใจ เวลาประสบพบเห็นหรือสัมผัสสัมพันธ์กันด้วยกิจกรรมารยาทคำพูดคำจา มักจะเกิดความรักความชังความโกรธความเกลียดเสมอในบุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่ แต่เมื่อไปเยี่ยมบุคคลที่ตายแล้วในป่าช้า ความโกรธความเกลียดอย่างนี้ไม่มี เกลียดก็เกลียดอย่างที่ว่าน่าเบื่อหน่าย น่าคลายกำหนดไปอย่างนั้น นี่ต่างกันอย่างนี้ จะไปถือว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคล เป็นหญิงเป็นชาย เป็นของสวยของงาม อย่างที่เป็นมนุษย์มีลมหายใจอยู่นี้ย่อมเป็นไปไม่ได้ แน่ในความรู้สึก ย่อมจะคิดไปในทางที่เป็นความจริง เช่นคนตายแล้วเป็นอย่างนี้ เริ่มแรกก็ถือเป็นคนเป็นเหมือนเราๆ ท่านๆ เมื่อตายแล้วเป็นด้วยกันอย่างนี้ทั้งหญิงทั้งชายทั้งเขาทั้งเรา

นอกจากนี้แล้วเป็นยังไง กำหนดดูความพุพองหนองไหลออกมาเต็มร่างกาย แล้วแตกกระจายกระจาย ไม่มีส่วนใดชิ้นใดที่จะเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาตามความเสกสรรปั้นยอของกิเลสตัณหา ว่าเป็นของสวยของงาม เป็นของจีรังถาวร แต่กลับตรงกันข้ามไปเสียหมดทุกอย่าง หากความสวยงาม หากความจีรังถาวรไม่ได้ หากความเป็นเราเป็นเขาไม่ได้

ท่านสอนให้ไปเยี่ยมป่าช้า เมื่อได้เป็นคติแล้วก็นำมาพิจารณาป่าช้าผิติดคือร่างกายของเราของเขาซึ่งมีชีวิตอยู่นี้ ให้เป็นสภาพเช่นเดียวกันกับนั้น แม้จะยังไม่ตายก็คือสภาพเช่นนั้น คอยแต่ลมหายใจดับไปเท่านั้นก็แสดงอาการอย่างนั้นขึ้นมาโดยลำดับลำดับจนกระทั่งถึงความเป็นอย่างที่เป็นอยู่ในป่าช้านั้นร้อยเปอร์เซ็นต์ ไม่ได้ผิดกันอะไรเลย นี่คือการพิจารณาเพื่อแก้ระคะตัญหา ท่านจึงสอนให้พิจารณาให้มากที่สุดยิ่งเป็นการดี พิจารณาจนกระทั่งมีความชำนาญในร่างกาย ทั้งภายนอกภายในมองดูอะไรทะลุปรุโปร่งไปหมด ด้วยความชำนาญของปัญญาที่พิจารณา

นี่ก็ได้เคยพูดให้ท่านทั้งหลายฟังแล้ว การดำเนินของเราดำเนินมาอย่างนั้น เห็นประจักษ์จริงๆ อย่างที่ว่านี้ ไม่มีอะไรผิดแปลกจากนี้เลย ความรวดเร็วของปัญญาเวลาชำนาญพอตัวแล้วนี้ เพียงขณะเดียวเท่านั้นสามารถทะลุปรุโปร่งไปหมดในร่างกายทั้ง

ภายนอกภายใน เวลายังล้มลุกคลุกคลานอยู่ก็คอยแต่จะหลุดมือจากสิ่งที่ว่านี่ อสุภะอสุภัง ทุกข์ อนตฺตา กลายเป็น สุภะสุภัง สุขฺ อตฺตา ไปเสียหมด มันตรงกันข้ามๆ ไปทางของกิเลสซึ่งไม่ใช่เป็นความจริง เป็นความจอมปลอม แต่มันเคยชินมันชำนาญมาแล้ว กิเลส เป็นครูของโลก เป็นเจ้าอำนาจของโลก จึงต้องผลิตจิตใจของโลกให้เป็นไปตามความต้องการของมันอย่างง่ายดายและรวดเร็ว แต่ธรรมะนั้นเข้าได้เป็นบางกาลบางเวลา เมื่อยังไม่ถึงขั้นแก่กล้าสามารถ ย่อมมีหลุดลอยไปตามกิเลสได้โดยไม่รู้สึกรู้ตัว

เพราะเหตุนี้เองท่านจึงสอนให้พินิจพิจารณาแล้วพิจารณาเล่าซ้ำๆ ซากๆ จนทางนี้มีกำลัง สติก็ค่อยมีกำลัง ปัญญามีกำลัง การพินิจพิจารณาสภาวะธรรมทั้งหลายก็ชัดขึ้นๆ แล้วก็รวดเร็วขึ้นๆ จนถึงความชำนาญและรวดเร็วตามใจหวัง แล้วก็พอฟัดพอเหวี่ยงกันไป ความกำหนัดยินดีในสิ่งที่ตนเคยเป็นมาแต่ก่อนก็ค่อยคลายตัวออกมาๆ แล้วกลายเป็นความเบื่อหน่ายสลดสังเวชภายในกายของเรา

สลดจริงๆ นะ พิจารณาแล้วนี้รู้สึกว่างสลดจริงๆ ประจักษ์หัวใจเลย เมื่อเห็นเข้าตามความจริงแล้วจะต้องเกิดความสลดสังเวช เบื่อหน่าย ท่านถึงบอกว่าเบื่อหน่าย แต่ยังคงคลายไม่ได้หมดก็ค่อยคลายกันไป คลี่คลายกันไปเรื่อยๆ จนกระทั่งถึงความหมดสิ้นไปได้ เพราะอำนาจแห่งการพิจารณาตั้งที่กล่าวนี้ นี่สำหรับนักภาวนาให้หนักงานนี้ให้มาก อย่างอื่นไม่ทันกับกิเลสตัวราคะตัณหาซึ่งรวดเร็วที่สุดในวัยของเราๆ ท่านๆ นี้แล เป็นวัยที่รวดเร็วที่สุด

เพราะใครก็ผ่านวัยนี้มาด้วยกัน เนื่องจากว่ากำลังวังชาของเรานี้ เรียกว่าเครื่องมือของกิเลสประเภทนี้พร้อม ร่างกายก็สมบูรณ์ทุกสัดทุกส่วน ตาก็ดี หูก็เร็ว ร่างกายที่เป็นเครื่องเสริมทุกด้านที่จะเสริมราคะตัณหาให้คล่องตัวและรวดเร็วขึ้นนั้น ก็สมบูรณ์เต็มที่ เพราะฉะนั้นมันถึงหมุนตัวๆ อยู่กับอันนี้มากกว่าสิ่งอื่นใด เราจึงต้องได้ใช้ความพินิจพิจารณา หาอุบายฝึกกรรมานมันหลายด้านหลายทาง

เช่น อดนอน อดอาหาร อดอาหาร ล้วนแล้วแต่จะตัดเครื่องมือของมันลงไปไม่ให้ทำงานได้ด้วยความสะดวก เราสังเกตดูเวลาเราหลับเราอนเต็มทีของธาตุของชั้นนี้ ก็เสริม เสริมราคะตัณหาได้ดี แต่สู้เรื่องอาหารไม่ได้ อาหารนี้สำคัญมากทีเดียว อาหารดิบดีเท่าไรตามความนิยมของโลก ฉันท่อมมากเท่าไรนั่นแหละ คนเราเมื่อกินได้ก็ต้องนอนหลับ นอนมากความขี้เกียจขี้คร้านก็มักจะมาก ความคิดความปรุงก็มาก มันเสริมกันไปอย่างนี้ เสริมให้คิดให้ปรุงมาก คิดปรุงมีแต่คิดปรุงเรื่องเหล่านี้แหละ ไม่คิดปรุงเรื่องอย่างอื่น

บางทีเรายังไม่รู้รู้สึกตัวมันคิดอยู่แล้วๆ ความละเอียดของมันก็ละเอียดเรื่องราคาจะ
 ตัณหาไปเสีย ความอยากก็เป็นเรื่องราคาจะตัณหา มีแต่ความคิดที่เป็นเรื่องอันเดียวๆ นี้
 เวลาสติปัญญาของเรายังไม่ทันและเครื่องส่งเสริมราคาจะตัณหาสมบูรณ์เต็มที่ ย่อมคล่องตัว
 ได้ เพราะฉะนั้นการฝึกกรรมานจึงยาก จะทำให้จิตสงบลงแต่ละครั้งละคราวนี้สงบไม่ค่อย
 ได้แหละ มีแต่กิเลสประเภทนี้แหละหลุดลากไปๆ ตลอด

จึงต้องได้ใช้อุบายวิธีการหลายด้านหลายทางทำให้สะอาดใจ ทำยังไงก็ไม่ได้ ทำ
 ยังไงก็ไม่ได้ สติตั้งคำว่าตั้งขึ้นกับล้มไปนั้น อยากจะพูดว่าในขณะเดียวกันๆ ปัญญาไม่
 ต้องมาพูดแหละเรื่องปัญญา สัญญาทั้งนั้นมันหายไปหมด มันหากดีให้เป็นสัญญา
 ไม่ให้เป็นปัญญาได้เลย นี่ซิเป็นเหตุที่จะได้ให้พลิกแพลงเปลี่ยนแปลงหลายส้นหลายคม

สำหรับเราเองลงถึงขั้นอดอาหาร อดนอนก็ทดลองดูแต่ไม่ค่อยเกิดประโยชน์
 เท่าที่ควร เพราะแต่ละอย่างๆ ที่ท่านแสดงไว้นั้น ท่านแสดงไปตามจริตินิสัยเพื่อให้เรา
 เลือกเอา ไม่ว่าจะชนิดใดปฏิบัติแบบใด เช่น อดนอนผ่อนอาหารอย่างนี้ อย่างไรก็ดี เมื่อ
 เราเห็นอย่างไรก็ดีแล้วก็ต้องยึดอย่างนั้นแหละเข้ามาปฏิบัติ ถึงยากลำบากก็ต้องได้ทนทำ
 ก็เพราะว่าจริตินิสัยของเราเป็นอย่างนั้นก็ต้องทนเอา

เมื่อเราจับได้วิธีการที่เป็นประโยชน์ที่ถูกต้องกับจริตินิสัยของเรา ว่าจิตสงบได้เย็นได้
 นั้นละเรียกว่าถูกกับนิสัย สติตั้งได้เป็นเวลายืดยาว ไม่ล้มผล็อยๆ เหมือนอย่างแต่ก่อน
 ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญก็ได้ ถึงไม่มากก็ทราบชัดว่าได้ นั้นแหละเป็นพื้นฐานที่เรา
 จะต้องได้ฝึกต่อไป ด้วยวิธีการดังที่เคยปฏิบัติมานี้ มันก็ต้องทุกข์ เรื่องทุกข์นั้นทุกข์แหละ
 ไม่สงสัย แต่เราอย่ามาคำนึงถึงเรื่องความทุกข์เพียงธาตุเพียงขั้นนี้ ให้ฟังคำนึงถึงเรื่อง
 ความทุกข์ในทางใจ เพราะถูกกิเลสบีบบังคับอยู่ตลอดเวลาที่มีความทุกข์มาก ร่างกาย
 สุขขนาดไหนจิตก็หาความสุขไม่ได้ ยิ่งติดยิ่งดิ้นยิ่งทุกข์เป็นพินเป็นไฟขึ้นทั้งที่ร่างกาย
 สมบูรณ์ เมื่อร่างกายเป็นทุกข์บ้างก็ต้องยอมรับกัน เพื่อความสุขที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ
 ด้วยการฝึกกรรมานของเรา นี่จึงได้ฝึก

ให้มีเหตุมีผลอย่างนั้นการปฏิบัติตัว อย่าทำเพียงตามใจชอบเฉยๆ อยากเดิน
 จงกรมก็หนักก็เดิน อยากนั่งก็นั่งก็หนัก ไม่ได้ศัพท์ได้แสงไม่ได้เหตุได้ผล ไม่มีกฏมีเกณฑ์
 เป็นเครื่องบังคับตนนั้นไม่ได้เรื่องได้ราวอะไร ก็เหมือนกับซุงที่ไหลไปตามน้ำนั่นแล น้ำ
 นั่นก็คือกิเลส มันผลักดันมันดันไป ซุงก็คือหัวใจเรา ถูกน้ำมันพาไหลไปเลยไม่ได้เรื่องได้
 ราว ทำอะไรเป็นแต่เพื่อความสะดวกๆ มันก็เป็นซุงๆ ไปเรื่อยๆ ให้กิเลสพาไหลไป
 เรื่อย ไหลไปตามทางความทุกข์ความกรรมาน

ร่างกายสมบูรณ์เท่าไรยิ่งมีความทุกข์มากในทางใจ เพราะฉะนั้นจึงต้องได้ฝึกหัดได้ตัดสันดานมัน ตัดกิเลสมันแหละ เราอย่าไปว่าเราตัดเรา ถ้าว่าตัดเราแล้วใครๆ ก็ถือว่าตัวเป็นเรา เป็นตัวของตัวแล้วก็ตัดไม่ลง กลัวเราจะทุกข์จะลำบาก แต่กิเลสแทรกอยู่ในคำว่าเรานั้นซี แต่เราไม่รู้มัน เพราะฉะนั้นจึงว่าตัดกิเลสให้อ่อนลงไปๆ การคิดอ่านไตร่ตรองอะไรก็ค่อยเกิดผลเกิดประโยชน์ขึ้นมา นี่คือการฝึกกรรมานใจ

เรื่องธรรมของพระพุทธเจ้านั้นเป็น อกาลิโก พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ฉันใด อันนี้ก็เหมือนกัน แม้ปรินิพพานไปแล้วก็เท่ากันกับพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ เพราะชี้แจงแสดงบอกความจริงทั้งหลายไว้แล้วต่อจุดมุ่งหมาย ไม่มีผิดเพี้ยนไปจากจุดมุ่งหมายนั้นเลย ถ้าเราปฏิบัติตามธรรมของท่าน จึงว่าเหมือนท่านไม่ได้นิพพาน เพราะความจริงเป็นความจริงอยู่ตลอดเวลา

การพลัดพรากจากไปของพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย ก็พลัดพรากด้วยเรื่องร่างกายนี้ทั้งนั้น โลกก็พลัดพรากกันอยู่อย่างนี้ตั้งกัปตั้งกัลป์แต่ไหนแต่ไรมา พระพุทธเจ้าเมื่อถึงกาลเวลาของธาตุขันธ์ซึ่งอยู่ในวิสัยของโลก อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วก็ต้องเป็นอย่างนั้นเหมือนกัน แต่ความจริงที่ทรงแสดงไว้แล้วอย่างใด นั่นแหละคือสิ่งที่เราจะยึดจะเกาะมาเป็นประมาณภายในจิตใจมาปฏิบัติได้ ผลจะเห็นขึ้นปรากฏขึ้นภายในจิตใจของเราโดยไม่สงสัย ทั้งที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่และปรินิพพานไปแล้ว ความจริงจะเป็นความจริงอยู่ตลอดเวลา นี่การปฏิบัติธรรม นี่คือความจริงแท้

เรื่องที่ว่าพระพุทธเจ้านิพพานแล้ว ห่างเหินจากอรรถจากธรรมไปแล้วอะไรๆ ก็เหมือนพระพุทธเจ้าชนไปนิพพานเสียหมด ชนไปด้วยพระองค์เสียทั้งหมด รื้อไปหมดไม่มีอะไรเหลือ ยังเหลือแต่หนังสือ ยังเหลือแต่คัมภีร์อย่างนั้นไม่ใช่ อันนั้นเป็นเรื่องของกิเลสหลอกสัตว์โลก อุบายใดที่จะเป็นเรื่องให้สัตว์โลกนอนใจตายใจหรือลุ่มหลงไปตามมัน นั่นแหละคืออุบายอันแหลมคมของมันของกิเลส มีอยู่ทุกซอกทุกมุม แต่เราไม่รู้มันสำคัญเมื่อไม่ถึงขั้นที่จะรู้ เมื่อถึงขั้นรู้แล้วออกมาช่องไหนๆ ออกมาแฉ่ไฉนนี้ทันกันทันที ๆ

นั่นละผู้ที่ท่านเหนือพวกเรา เราเป็นอย่างหนึ่ง ท่านเป็นอย่างหนึ่ง เราไม่รู้ไปอย่างนี้ ท่านรู้ไปอย่างนั้น ความรู้ของท่านเป็นความรู้ที่อยู่ในกรอบของธรรมๆ ความรู้ของเราเป็นความรู้ที่อยู่ในกรอบของกิเลสครอบงำๆ บีบบังคับ เพราะฉะนั้นเวลาเราแสดงออกอะไร เราไม่รู้ท่านรู้ ๆ ๆ ท่านจึงได้นำธรรมที่ท่านรู้แล้วนั้นมาสอนพวกเรา ให้เรายึดเป็นหลักเป็นกฎเป็นเกณฑ์เอาไว้

เรื่องของกิเลสหลอกโลกหลอกอย่างนั้น มรรคผลนิพพานไม่มี มรรคผลนิพพานเสื่อมสิ้นไปหมดแล้ว ปฏิบัติเท่าไรก็ได้ไม่ได้ ๆ ผู้ที่พูดอย่างนั้นคือผู้ไม่ได้สนใจปฏิบัติ นอกจากให้กิเลสขยำหัวอยู่ตลอดเวลาเท่านั้น เราอย่าเอามาเป็นสรณะ อย่าเอามาคิดให้เสียเวลาเวลา นอกจาก พุทฺธ ธมฺม สงฺฆ สรณฺ คจฺฉามิ ที่เราฝากเป็นฝากตายนี้เท่านั้น คำพูดเช่นนั้นของบุคคลเช่นนั้นไม่มีอะไรเป็นคุณเลย นอกจากเป็นโทษโดยถ่ายเดียว เพียงสัมผัสเข้าที่หูเท่านั้นก็พอแล้ว ยิ่งเราจะเห็นด้วยตามไปด้วย นั่นละเรียกว่าถูกตัมแล้ว ๆ

นี่การจำพรรษาก็มีจำนวนมาก ให้พากันอยู่ด้วยกันด้วยความเป็นธรรม อย่าให้กิเลสแทรกเข้ามาได้ว่าเราเป็นคนสำคัญคนหนึ่ง เป็นพระสำคัญองค์หนึ่ง สำคัญในทางนั้น สำคัญในทางนี้ สำคัญในทางความรู้วิชา สำคัญในควมมีฐานะต่าง ๆ อย่างนี้ เป็นความสำคัญของกิเลส ซึ่งจะคอยมากกระทบกระเทือนผู้อื่นหรือเหยียบย่ำทำลายผู้อื่น ดูถูกเหยียดหยามผู้อื่นรายอื่นจนได้ ให้ระมัดระวัง อันนี้เป็นเรื่องของกิเลสทั้งหมด แต่เราไม่รู้ จึงทำให้เราหิ่ง ๆ ในเรื่องของกิเลส แต่ไม่หิ่งในเรื่องของธรรม นี่ละคอยแทรกเสมอ

พระเรามีความกระทบกระเทือนหรือทะเลาะเบาะแว้งกันหรือลงรอยกันไม่ได้ ก็เป็นเรื่องของกิเลส ถ้าเป็นเรื่องธรรมแล้วลงทันที ๆ นี่ก็เรามาฆ่ากิเลส เราอย่ามาเลี้ยงกิเลสเอาไว้ สิ่งใดไม่ตีมันขวางหัวใจเท่าไร นั่นละคือกิเลสขวางใจ ให้รู้ทันทีว่าถ้าธรรมแล้วไม่ขวาง มันไม่ลงใจ ถึงถูกขนาดไหนก็ไม่ลงใจ ถือว่าตัวเป็นผู้ใหญ่ หรือถือว่าตัวเป็นผู้มีความรู้ ได้ศึกษาเล่าเรียนมามาก หรือตัวเป็นอะไรก็แล้วแต่เถอะ ที่สำคัญว่าตนว่าดี ๆ นั่นละคือตัวหิ่งของกิเลส มันจะเข้าทำลายธรรมให้ระมัดระวัง

ถ้าเป็นธรรมแล้วอยู่ด้วยกันด้วยความผาสุก เหมือนอวัยวะของเรามีส่วนไหนบ้างที่จะลำเอียงกัน ไม่มี แม้แต่ผมเราก็ก็นึกว่าเป็นผมของเรา ขนของเรา นั่นดูซิ ตลอดเล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก อยู่ในอวัยวะของเรา ทั้งเป็นของสกปรกโสมนมเต็มอยู่ในร่างกายนี้ เราก็ก็นึกว่าเป็นเรา ว่า เป็นของเรา ไม่ได้เอียง เราต้องรักษาเป็นความรับผิดชอบของเราทั้งสิ้น โดยหลักธรรมชาติของใจเป็นอย่างนั้น หรือสัญชาตญาณก็เป็นอย่างนั้น

นี่ก็เหมือนกัน การอยู่ด้วยกันก็ให้มีความรักใคร่ ให้มีความสนิทสนมกันโดยธรรม ไม่ยิ่งไม่หย่อน ความยิ่งความหย่อนนั้นเป็นเรื่องของกิเลสจะเข้าแทรกจนได้ อะไรที่ถูกให้ยอมรับกันทันที ๆ นั่นคือทางของผู้จะแก้อกิเลสแก้อย่างนั้น ถ้าเกี่ยวข้องกับหมู่กับคณะก็ให้แก้ให้ระวังตัวให้ดูตัวเอง อย่าไปดูแต่หมู่เพื่อนว่าผิดพลาดอย่างนั้นไม่ถูกใจอย่างนี้ ให้ดูตัวของเรา ตัวเป็นเสนียดจัญไรมันมี มันคอยไปยึดไปเกาะในสิ่งไม่ดีทั้งหลาย แล้วถือมา

ครุ่นมาคิดอยู่ภายในจิตใจ แล้วก็ยังภูมิใจในความคิดของตนอยู่ นั่นละคือเรื่องของกิเลสทำงานแล้ว ให้เราพึงทราบอย่างนั้น ถ้าไม่ทราบแล้วมีเรื่องได้

การอยู่ด้วยกันหลายคนมีการกระทบกระทั่งทะเลาะเบาะแว้งกันได้ สำหรับวัดนี้อย่าให้มีเป็นอันขาด ผมนี่เคยเช็ดเคยหลาบจากเรื่องราวทั้งหลายมาพอแล้ว จึงได้ประกาศให้หมู่เพื่อนฟังเรื่อยมา ไม่ได้หยุดหย่อนละเรื่องเหล่านี้ เพราะเช็ดจริง ๆ เรื่องกิเลสตัวหยาบโលนนี่ออกตีตลาดฆ่าพระฆ่าเณรให้ฉิบหายวายปวง ไปด้วยความเย่อหยิ่งของตัวเองนั่นแหละมันทำลายตัวเอง

นี่ก็อ่อนลง ๆ วันนี้ก็เพลียมากจริง ๆ จนจะพูดอะไรไม่ได้ แต่ก็เพราะเป็นวันสำคัญคือวันเข้าพรรษา ก็ได้เผด็จให้หมู่เพื่อนทราบโดยทั่วกันว่า ให้ต่างองค์ต่างประกอบความพากเพียร อย่าสนใจกับเรื่องอะไร ไม่มีอะไรสำคัญในโลกอันนี้ยิ่งกว่าการบำรุงจิตใจของเราด้วยความพากเพียร การรักษาจิตใจด้วยสติ มีภาวนาอยู่เป็นประจำ นี่คือความถูกต้อง นี่คืองานของพระ เราทำให้สมบูรณ์ตรงนี้

ส่วนภายนอกนั้นเป็นเรื่องภายนอกปัจจัยเครื่องอาศัย เอาแน่กับมันไม่ได้ มันไปได้ทั้งดีทั้งชั่วนั่นแหละ ถ้าเราไม่ฉลาดปัจจัยก็เลยกลายเป็นยาพิษขึ้นมา ถ้าเราฉลาดแล้วก็ปัจจัยเพียงเครื่องอาศัยเท่านั้น ให้ตั้งหน้าตั้งตาประกอบความพากเพียร ที่ศาลานี้ก็ดังที่เคยพูดแล้ว ก็มีผู้ประจำอยู่เป็นประจำ ๆ มีการมีงานอะไรก็ให้รับช่วยกันให้เสร็จให้สิ้น อย่าให้อึดอาดเนือยนาถ ยุ่งกันอยู่ภายในศาลานี้ดูไม่ได้นะ

วันนี้พูดเพียงเท่านี้ละ ผมเหนื่อย